

HARGITAI GYULA
VÁLOGATOTT VERSEK

A ki nem adott versekből összeállította, válogatta és szerkesztette
FARNADI GÁBOR MIKLÓS

©Hargitai-Haitsch Gyula Alapítvány, 2011

ÚJPEST 2011
BIRÓ FAMILY

TARTALOM

Ki küldött?

VÁLOGATÁS A HAGYATÉKBÓL

Amikor megszülettem

Reneszánsz képek

Nyári zivatar

Érzelmes ének

A béke

A Kárpátok mögött

Ér-kígyód

Jég, te szilárd...

Tavaszi szonett

Nyitott ablaknál

Tűnődés

Örök kemény törvények

Hatalmas szív a csönd...

Hajnal

A nyolc cet

Dúdoló

Fekete szarvas

Hónapok

VÁLOGATÁS A KÖTETEKBE MEGJELENT VERSEKBŐL

Kérdező

Anyámra gondolok

Fehér lobogás

Monológ

Énekelnek kánonban

Vihar

Félálom

A város

Angyalok szerelmével

Hegyi séta

Szabályok négyszögében

Pogány rekviem

Bartók

Hölderlin

Nagy László

József Attilához

A táj fénylőbbik felében

A pohár vízben a vihar

Monológ sötétben

Ének a törvényekről

Körforgásban (részletek)

Tavaszi dal

Gyászdal

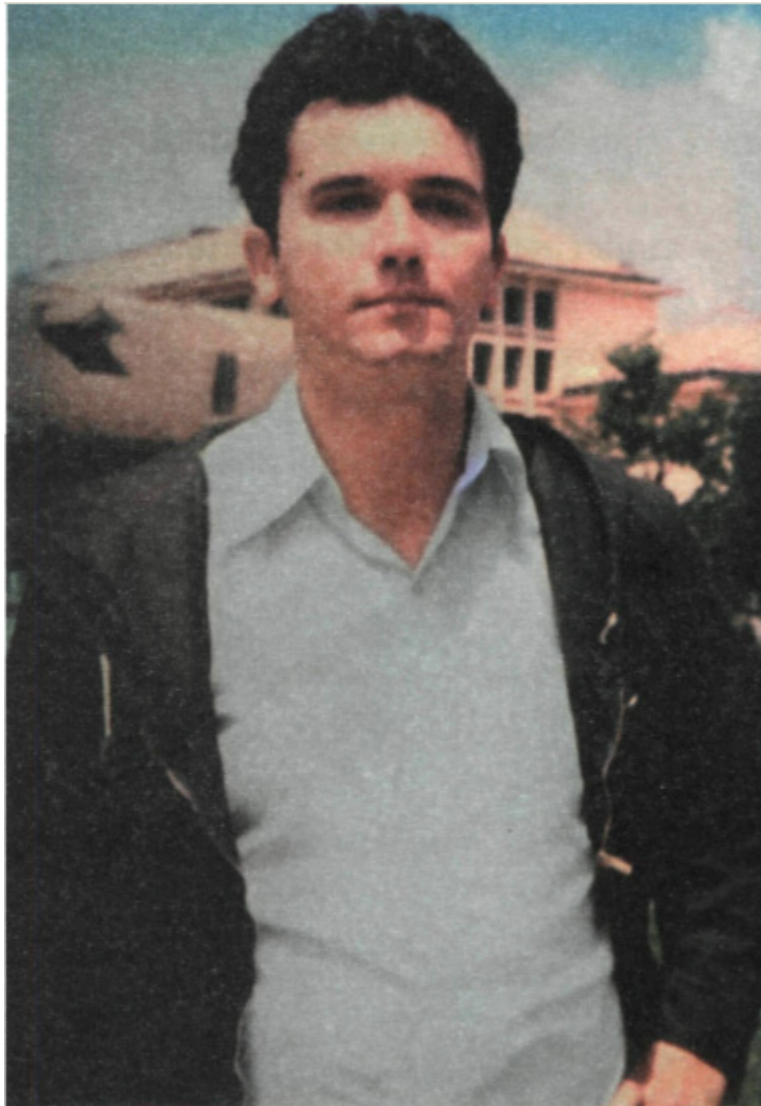
Ballada az örült anyáról s annak régen halott fiáról

Buzogány-karú tündér

Requiem (részletek)

KRITIKÁK, ISMERTETÉSEK
HARGITAI GYULA MEGJELENT KÖTETEIRŐL

- Tamási Orosz János: Hargitai Gyula: Fehér lobogás
Név nélküli ismertetés az Új Könyvek című beszerzési tájékoztató 1988. évi 29. számában
Csányi László: Írás közben (részlet)
Hárs György: Pogány rekvium
Zászlós Levente: Hargitai Gyula: Pogány rekvium
Tarján Tamás: Hargitai Gyula
Fekete J. József: Az életigenlés balladáit
Fráter Zoltán: Szabályok négyszögében
Csillag Tibor: A halál és áldozata - Hargitai Gyula: Pogány rekvium
Szapudi András: Hargitai Gyula: Pogány rekvium
Koppány Zsolt: Amikor elfogy az oxigén



Hargitai (Haitsch) Gyula 1956. február 16-án született Budapesten, művelt, jogvégzett felmenőkkel rendelkező családban. Az irodalom, a költészet iránti érdeklődése már középiskolás korában megmutatkozott, verseit különböző lapok közölték. Pályáját Keresztury Dezső segítette. Kiteljesedésre, éérésre azonban már nem volt ideje, 1982 januárjában, nem sokkal születésnapja előtt tragikus körülmények között meghalt. Halála után két válogatás jelent meg verseiből: Fehér lobogás (1988), Pogány rekviem (1989). Ez a kötet a költő még ki nem adott verseiből válogat, illetve közli az előző kettő néhány szép darabját, valamint az eddig megjelent ismertetések, kritikák szövegét tartalmazza.

Befejezésül érdemes felidézni Keresztury Dezsőnek a Fehér lobogás című kötet végén megjelent utószavának befejező mondatait: „Komoly ígéret volt, túl korán törött össze. Nagy kár érte. De a töredék is, ami megmaradt utána, érdemes rá, hogy megbecsüljük.”

A felhőknek van igazuk
Vándorolni kéne egy életen át.

Ki küldött?

Harapni férges ördögi rosszba,
bogáncsot lopni gyáva gonoszba
ki küldött engem?
Órült szívem agyam ellensége.
Dobjatok Isten vén szekereére,
Bujdossak a mennyben!

VÁLOGATÁS A HAGYATÉKBÓL

Amikor megszülettem

Nem születtem csönddel a kezemben,
sem madárral,
sem titokkal -
anyám szeretete
csillogott kezemben,
mikor megszülettem.
Anyám játszott
első mosolyommal,
nem én,
én csak sírtam,
s csüngtem szeretetén,
nem úgy, mint a levél az őszi ágon,
úgy, mint a denevér a barlang falán,
simogatott, becézett anyám.

Reneszánsz képek

1.

Madonna villog, mögötte
lelőtt virág a téli nap,
potyogtat üveg-tollakat,
üveg-szirmokat, a gyermek
orra ékszer: tompa gyöngyszem,
két szeme közt két szelíd szőlőszem,
ujjai gida-szelíden
pihennek az anyaölbén,
fehér földi asszonyrózsa
pirulások gyémánttokja
néz a földi báránycára:
térdén ücsörgő fiára.

2.

Az oltár jobb szélén fehér,
erőtlen test, a szempillák
tülevelek és vasszegek,
az arcon félénk gyertyafény,
a két fül csigafehér-fehér,
hátról a remény gótikus
oszlopai: a halászok
alig látszanak, a hálók
félénk, remegő virágok.

Nyári zivatar

Először jött a csend,
aztán a pihék,
aztán a felhők,
súlyos lett a lég.

Hajam, ha nem is
röpült el, de oly
mozgékony lett, mint
a víz - nem is komoly,

de már-már szinte bús
fővel álltak a fák,
láttam az ég felé
kacsint egy kis virág.

Aztán menekültem,
nem az eső űzött
haza, a vizes ing,
mely hátamhoz tapadt,

szobámból, ha nem is
gyönyörrel néztem, de
érdeklődéssel a
nyári zivatart.

Érzelmes ének

A hópelyhek ragyognak,
magukból tornyot raknak,
ágaskodnak a percek
csöpp fehér kakasokként,
a Hold ragyogó dobként
dorombol, megtapsolják
égi vándorok, apró
remegő csillagocskák.

Üveg-agancs forogjál,
téli erdő ragyogjál,
adj fát a madaraknak,
őzeknek, szarvasoknak.
Madártetők, házak
figyelik Küklopsz-szemmel,
hogyan küzd ember, állat
a fehér természettel.

A falu havas álom,
fekszik fehér díványon,
pislog száz üveg-szemmel.

Teljesen, szép szerelemmel
mered édesanyámra,
aki csillag képében
bolyong a bíbor mézben,
halottan is vigyázva
elveszített fiára.

A béke

A szélben ácsorgó
ráérős, úti fák
mellett a ránduló
folyó, mint kék husáng
a gyökerekre csap.
Hallod a csattogást?
Egy madár szárnyra kap,
maga mögött hagy
egyre erősödő
éles csipogást.

Fönláll a fű, ahol
ültél - s büszkén fénylik,
mögötted valahol
gépfegyver sötétlik,
messze, nagyon messze,
ha földrészekén át
vándorolnál érte,
akkor tán meglátnád
gyilkos füstös végét,
mely a halált mérte.

Minden percben gyilkol
az ember valahol.
Miért nincsen a Föld
egészén soha béke?
Miért kell sírni
az asszonynak, aki
férjét hazavárja?
Békegalamb, terítsd
szép fehér szárnyadat
a békétlen világra.

A Kárpátok mögött

A Kárpátok mögött
összebújnak a kis faluk
a városokkal.

Álmomban gyönggyé vált
egy honi rög,
s én átöleltem
meztelen karommal.
Itt minden idegen.
Cinke tépi a szívem,
s nem tudnak mit kezdeni
fanyar mosolyommal.

Ér-kígyód

Ér-kígyód
selymes panaszádn,
végigsiklik
villám marta szám.

Letörök szépen
szívedről a csönd,
vibráló éjben
siklasz, mint a gyöngy.

Jég, te szilárd...

Jég, te szilárd cseppkőutánczat
február eresztén
utolsó menedéked a fagy,
ellenség néked, ki nekünk
jóbarát,
telünk utolsó korbácsa vagy,
nem verő,
nem égből hulló,
csak lustán csepegő,
légy jel, tisztuló akarat,
mely már a tavasz felé mutat.

Tavaszi szonett

Kék zászlóval megjött a tavaszi
ég, a rügyek kara ódát énekel,
a halványzöld, az örökzöld ünnepel,
rajonganak a madarak dalai,

rajonganak tudatlan szeretettel.
A föld horkoló, alvó kórusai
fölébredtek, dalolnak a hajnali,
forgolódó, gyönyörű gyökerekkel.

A tél tegnapi fehér szarvasai
felhők lettek, száguldoznak az égen.
A tavasz termékeny, szép ünnepében

a kevélységet gögös varjak őrzik,
s a gonoszság kapkod, mentegetőzik.
Lenne sirály egy megváltó mesében.

Nyitott ablaknál

Leveti álmát a falánk,
és fehér csöndbe hempereg.
Világítanak a múltban
tisztá igéjű kezdetek.
Ágyat gyötör a kéz, a tett
csupán a tiszták kincse lett?
Minden ember tarthat ma már
kezében finom mérleget.
A múltban talán lehetett
minden sor egy-egy dördülés,
ma keressük a lényeket,
a költő dolga ma szülés.
Körülvett álmofedezék,
jó, hogy időben hagytam el.
Agyam dolgos, mozgó kerék,
jó úton járok, ez a jel.
Szolgálom az embereket.
Nézem egy kék csillag fejét.
Annyit beszéltem, este lett,
hajamat álom túrja szét,
szuszog, elaludt már a szék.

Tűnődés

A tűnődés vad figuráit
józan ész varázsolta nap
váltja fel. A buta ásít,
a néma ajkába harap.
Mindegy, a változás adott,
ha lelkünk múltat látogat
kísérői a hit, meg a
hétpróbás és bölcs gondolat.
Békának így nem nézheti
a tiszta aranyrögöket,
s a nagy szavakat gyémántnak,
a hamis üveggyöngyöket.
Józan ész varázsolta nap,

hitünk, aranyból többet érsz,
beléd kapaszkodhatunk csak
állva e világ mérlegén,
ha olykor alulmaradunk
a súlyok, értékek versenyén.

Örök kemény törvények

Szeretnék szállni,
de a földhöz
kíméletlen
törvény kötöz.

El nem szakadhatok
egészen tőle,
s időmtől sem.
Miért nem szállhatok
egy percre jövőmbe?

Látnám, hogy majd hová jutok,
mi lesz a sorsom.
S megtudnám azt is,
az emberből mi lesz.

Ballagok utamon,
a percek sorban jönnek,
a Földhöz s időmhöz
örök kemény
törvények kötöztek.

Hatalmas szív a csönd...

Hatalmas szív a csönd,
nézek egy kopár fát,
nagy könyv áll odafönt,
tavasz lapozza át.

Csillagkemény szarvak,
szarvas fák állanak,
de gyorsan hordja most
habját egy kis patak.

Hogy vártam a tavaszt,
oly kemény volt a tél,
előttem lombokat
simogat a szél.

Hajnal

Szilárd hegyek, vidám harsonák
köszöntik a hajnalt s apró pihék:
fellegek szállván, riadtan,
melyek között ragyog a kék.

Hajnal elé szállanak mostan
a gólyák, verebek, rigók,
lefednek a baglyok zordan,
táncolnak a szilaj csikók.

Vidám gerinccel ünnepelnek
a fák, az ég felé törők,
szilaj szarvát az éji csendnek
gúnyolják mámoros erők,

szelek, melegek, víg hullámok -
egy kosárban virágok, almák,
dicsérik színekkel és konok
jókedvvel a hajnal hatalmát.

A nyolc cet

Első cetem szigorú ábécé volt,
második cetem vala zöld szerelem.
Okoskodás volt jó harmadik cetem.

Negyedik cetem volt fehér félálom.
Ötödik cetem volt a teljes álom.
Hatodik cetem vala önző jóság.

Hetedik cetem mozdulatlan szobám.
Naponta elnyel, éjjel vigyáz reám.
Tengerben fürdik: édes utcazajban.
Nyolcadik cetem szívdobogás-halkan

ad parancsokat vén betegségeknek,
epigrammát tökéletlen gyógyszernek.
Nyolcadik cetem hívatik halálnak.
Gonosz, legyőzhetetlen, ravasz állat.

Dúdoló

Alkot két száj kicsi kunyhót,
ágy-közöset. Csók-némán
buborék-pettyes köpönyegben
szeretkezik néma, piros pár.

Míg férfitestben csillagokkal
játszik a nő s a férfifej
szigete asszonyszív,
szivárvány-pálcájával emberré
üti a farkast a meg nem született
gyermek s a piros párt: a két nem
nyelvét megtölti szemfog-ijesztő
szikrákkal az ember első
remekműve: a tűz.

Fekete szarvas

Fekete szarvas, apámat keresd meg,
építsél néma fát a szeretetemnek.
Rúgj déli égre korhadt fakeresztet!
Fekete szarvas: gyermekkorom ege,
te félig-álom, keresd meg apámat.
Az égen fekete vadludak szállnak.
Röpülj szívembe, apám szeretete.
Fekete szarvas, mért üldözöl engem?
Szép csoda-állat, keresd meg apámat.
Add vissza nékem szép halott anyámat.
Fekete szarvas, légy hajnal felettem!

Hónapok

Tajtékos február vezet,
jégcsapjait mutatja meg.
Március vezet, ő a nagy úr,
millió szín kiszabadul.
Április vezet, piktor ő,
úttörő lelke zűrzavart
teremt, míg új rend áll elő.
Június vezet, száz napos
fényekkel kísérletező.
Július vezet, izzadó,
s tenyerében száz virág nő,
patakjait elfoglalja,
ezer elszánt kikerics nő.
Augusztus vezet, fényhabos
koszorú a nyár homlokán.
Szeptember vezet, tisztuló
vizek néznek a nyár után.
Október vezet, erdőket
járok a morcos tél előtt.
November vezet, hótól nehezül
az ág, a morcos út előttem.

December vezet, fenyőfák,
súlyos jelképek nyomják a vállunk.
Január vezet, napos szigetek
felé lendül éjjel az álmunk.

VÁLOGATÁS A KÖTETEK BEN MEGJELENT VERSEKBŐL

Kérdező

Ki bűvöli sárga mézzé
a rideg sarat,
titkok villogó fűrészévé
a napsugarat,

az izmok kapzsi fényét
jóssággá ki bűvöli, ha
kenyérért könyörög a részvét,
magzataért a meddő anya,

ki bűvöli védtelen agyunk
adományát, a gondolatot
emberivé, mégis igazzá,
hitet vajúdó tiszta lázzá?

Ki bűvöli a madárlázat
tenni akaró istenlázzá,
s a csipogó kételkedést
a remény félszeg madarává?

Ki bűvöli a mondatok
mélyén kuporgó fagyot
fehéren izzó szeretetté,
ölelő, csókoló meleggé?

A fagyok csonka évszakát,
a hittől meddő éjszakát
ki bűvöli igaz tenyérré:
igazság, jószág mérlegévé?

Állunk az örök imádságon:
a csonka, kérdező, vak lángon,
s faggatjuk a szelíd jövőt,
az örök kísérletezőt.

Anyámra gondolok

1.

Meghal a bogár. Lepke volt a nyár.
Bohócruhában keresem anyám.
Zöld felhők szállnak: sárkánypikkelyek.

Őszi szelek lettek az istenek.
Berreg a város. Itala eső.
Foltos az ég. Foltos lesz a mező.
Tükörben repedező férfiarc.
Fehér, mint a karácsonyi viasz.
Szívekbe vonult ezer nyári láng.
Kapnak gyász-színt fáradt őszi fák.
Kellene édesanyám melege,
két dárdás szeme, gyönyörű keze.
Félek. Bohócruhám: hét nyári szín.
Mesék ültek rég anyám ujjain.
Meghal a bogár. Lepke volt a nyár.
Anyám köténye pettyes, őszi sár.

2.

Anyám szíve szárnyak országa,
lendület gyomra,
égbe fulladó mese-fácska
sipkás harkálya,
pipacsok odva.
Anyám szíve fekete harang.
Jaj, mozdulatlan.

Fekete ágon fehér galamb
gubbaszt a napban.
Szarvas-gyász akasztja szívem vad
fekete lángra.
Anyám szíve fekete felhő:
ballada sátra.

Kérdőjel a hátam, két vesszőn
kuporog húgom.
Kék szeme két fecske, vándorol
kék égi úton.
Játékaim pontok, mondatok.
Versben ücsörgök.
Anyám szíve csillag...
Szívemben új hitet őrzök.

3.

Anyám meghalt, s mint bicskaélek
megvillantak a csillagok.
De szárnya nőtt a szelídségnek,
felhők hozták az új napot.

És gyökere nőtt minden percnek,
szívós, kitartó gyökere,
fájni, élni, lüktetni kezdett
az ég sok begyógyult sebe.

4.

Megmozdul a csönd,
megmozdul az ének.
Anyaszem ma a völgy,
árvák dala éget.
Ráncok keresik
két perc között
a tiszta beszédet,
a tiszta tekintet
mély aranyát,
a mély anyaszívet,
az édesanyát.

Fehér lobogás

Fehér lobogás: sirály, de szép vagy,
tiszta, boldog, büszke beszéd vagy,
melybe kétkedés nem vegyül,
nézlek állva, halkán, egyedül.

Elöttem verik a partot kacajjal
fehérsapkás hullámok vígan,
s visszafutnak lobogó hajjal,
fürgék és szépek mindannyian,

mint minden a Júniusban,
a felhők, a fák, a bokrok,
fehér hullámok verik boldog
fejüket a kövekhez halkán.

Példázzák a felfokozott,
túlzott örömet,
mely nem tud mit kezdeni magával,
maga ellen tör hát! Miért?
Hogy szakítson a lobogással.

Monológ

Mondta apám ágyamon ülve
régén, hogy az eső nyelve
szivárvány. Erre kamasz-erőm
bolyongott zöld szerelembe.
Mondta apám, hogy férfifejjé
faragott szikla mosolygott,
hol anyák akartak lenni a
szabadon bűgő galambok.

Mondta apám, hogy a szabadság
tengere követelt fészket,
s hangokat kértek az embertől
didergő, északi fények.
Mondta apám, hogy a szirének
leányok akartak lenni.
Szivárványhoz kötözve égtem.
Leányt akartam ölelni.
Kamaszkorom zöld vize harsog.
Hallgatom édesapámat.
Megcsókolja dobogó szívem
a tenger, madarak szállnak.

Énekelnek kánonban

Énekelnek kánonban
a madarak és a füvek, -
meleg, puha, zsíros a hajnal,
a mező nagy asztal, kerek.
A lusta szembogarak lám,
mozognak - csodák-csodája!
A szemhéjakat megérintette
a fények hurkapálcikája.
Belélegzem a táj színeit,
szétfújom őket mindenkinek,
szívják csak majd a városiak,
a lapos, sovány tüdejűek,
s egy-két foszlányból betű
áll össze magasan az égen,
aztán még egy... olvassátok
égre pingált reménységem
fák, virágok, kik a fényben
hajladoztok!

Vihar

Szivárványon ballag a csikó,
lesz belőle néma hintaló.
Az ég lucskos szakálla eső.
Víz-szobrokra vigyáz a mező.
Nézem az ég kígyó-karjait,
rögök eső-szülte ajkait.

Egész ménes már a hintaló.
Hunyorog a Nap. Vén víziló.
Vén diófánk ágaskodva ég,
elveszíti két kendő-kezét,
elveszíti görbe ujjait.
Nézem az ég mosdó szirmait.

Nézem Isten levágott fejét.
Kerek tüzet: Holdat rak az ég.
Diófánk kertünk Küklopsz-szeme.
Csillagos az ég és fekete.
Tör, zúz, fölrobban a vak vihar.
Jön új ég tüzek szirmaival.

Félálom

Otthont kér a bekeríthetetlen,
édesanyát az őszi délután.
Hallgat az úr fekete keretben.
Csillagot szed rég halott anyám...
Szivárvánnyal söpröget a csönd.
Anyám vakító csillagból iszik.
Nem haraphatnak most a zord ebek.
Az úr-koporsót csillagok viszik...
Fekete szarvas minden pillanat.
Jég törik? A hallgatás recseg.
Égig érő tündérmesék alatt
ugrálnak fészektelen verebek.

A város

Az utcán trikós lányok,
mellbimbóikra nyomnád tenyered,
ölelnél már szerelem nélkül is,
ilyen a nyár.
A villanyoszlopok részegek
alkalmi botjai.
Az ég fölötted elfolyik:
széles folyó.
Kamaszként elnyelt,
felnőttként kiköpött ez a város,
csapzottan állsz, mindenki ideges
a villamoson.

Angyalok szerelmével

Nagy, fehér rózsákba haraptam, véred rózsái voltak azok,
testünkben fogócskáztak káprázó, kis csillagok.
Véred fehér rózsáit megcsókoltam szelíden,
galamb voltál, fészeknek használtad üres szívem.
Bőrünket elveszítve, közös erekkel, vérrel
egyesültünk a Napban tomboló tiszta mézzel.

Pórusainkból lettek rozoga madárfészkek,
madarakként tátogtak a közös szívverések,
pelyhesen követelték a kövér mindenséget.
A félelem rossz anyja: a Holdas szárnyú lepke:
az éjszaka lelkünkben a hatalmát elvesztette.
Bőrünket visszakaptuk s külön erekkel, vérrel
ágyunkon a gonoszság levágott két fejével
köszöntöttük a hajnalt angyalok szerelmével.

Hegyi séta

Két merev tűlevél között
szikrázik a hegyi hideg.
A fenyőfák megfésülik
anyásan a fellegeket.
Mohás kövek: subapárnák
egykedvősége foglal el.
Az erdő millió riadt,
ragyogó porszemmel figyel.
Ketreben érzem már magam.
Milyen magasak a fák!
Ember vagyok, foglyul ejtett
egy embertelen, vad világ.
Tengerként zúg a levegő,
a tűlevelek: szuronyok,
megfékezhetetlen erő
előtt remegek, dadogok.
Boldogságot kerestem az
erdőben, szabad lépteget,
s találtam embergyűlölő,
évigérő természetet.
Megersimogatnám a mókust,
kezem messziről figyel.
Egy lépésem az őzeket
villogó dombra kergeti.
A városba menekülök,
valamit suttoznak a fák.
Félelmemet elnyeli
egy emberibb, szelídebb világ.

Szabályok négyszögében

Szabályok négyszögében
álltam végig, elröpült egyszer
előttem egy aranymadár,
bárányok közt farkasra lettem.

Óserdőnek véltem a hitet,
szavak jöttek nagy seregekben,
jégrózsákat rajzolt a hideg,
tökéletes ábrákra leltem,

megszólítottak szinte a kunyhók,
madarak szálltak nedves szélben,
mennyi látvány jutott nekem
állva szabályok négyszögében.

Pogány rekviem

Fény volt Anna? Vére a hajnali égen.
Észak fázik. Dél gügyög álom-fényben.
Szörny vagy tenger. Nincs, aki visszaadna?
Hallasz-e Anna?

Nincsen Isten. Vak kígyók kosarába
nyúltam, féltem. Tudtam, a halál gyáva.
Vakon harap, fél magától. Nincsen,
nem lehet Isten.

Fű, ha zöldül, zöld szemeid szívemben,
forgolódó vak temető a testem.
Nézném üstökös-szíved izzó útját.
Hallom a bárányt.

Kolomp sír, vagy a temető harangja?
Ugrál a Hold: vak, jeges úr varangya.
Gurul a Nap, meghal az élő ember,
harsog a tenger.

Bartók

Ki őszen dörömbölni mer,
és csikorogni szabadon,
az titán, csak titán lehet,
az nem fekket ravatalon.
Ki őszen idegenbe fut,
mert fáj neki az itthoni,
az nem halhat meg egyedül,
mert zörögni tud, mondani.
Ki hiszi, hogy a fény örök,
az nem halhat meg idegen
ajkak, szívek, szemek között,
az mindenkié, s úgy örök,
hogy még a múlt is az övé,
a romantikus harsogás,

az úgy lehet a töröké,
hogy közben bárány is marad,
s a jelené úgy lehet,
mint a tökéletes szavak,
az csikoroghat s szárnyalhat
egy világ súlyaival is,
sasosan, büszkén, az terem
zenét, mely nem lehet hamis.

Hölderlin

nem bírom már e néma ragyogást
csontjaimba akarom ölelni
vakon a világ minden nyomorát
kilép testemből egy fehér világ
semmit sem akarok megnevezni
farkas-szívet kellene szerezni
hogyan nem üzzenek hófehér ebek
elhullott sorsom fölött lebegek

Nagy László

1.

Mikor a humor emeli,
emeli már a ragyogást,
a halhatatlan szigorú
elengedheti mosolyát,
előtte papíron a vers,
rímtelen, szigorú, remek,
egyesült a szigorú ész
és a megváltó szeretet.

2.

Remekmű a költő arca,
versekbe zárt fény és remény,
őrzi a költő rengeteg
arcát seregnyi költemény.
Mit mondjak még? Azt, hogy a nagy
vers a halált legyőzheti.
Bántják most szívemet agyam
reménytelen közhelyei,
mert lehuny szemmel is látom
a fényel megtöltött szemek
előtt röpködő galambot:
a legyőzhetetlen hitet.

József Attilához

E végtelen megszokássá
töpörődik bennünk az isten,
s hamuvá lángol bűneinkben,

Lehet egy vers is ég.
A te versed ilyen.
Nem tűr sem kerítést,
sem hálót a szíven.

Csillaggyújtó haragodat
mi nyeljük, amíg csillagok
nem lesznek a magyar agyak.

Csodás erőd jelen van ebben
a súlyos, egykori csendben.
Párhuzamos tekintetek
találkoznak a te szemedben.

A táj fénylőbbik felében

A táj fénylőbbik felében
zivatar előtti út,
a gyanútlanság tiszta ütemében
violinkulcs a kút,
tőle jobbra hogy zúg a lomb,
a szél, a svájcisapkás bolond
megráncigálta örömében.

Én csak tegnap születtem, s te
ki a kőorból jöttél hozzám
dorongoddal iszonyú este
az idő hosszú, nagy-nagy útján,
vallasz nekem, bezársz a csöndbe,
vallasz a régi országútról.

A pohár vízben a vihar

a pohár vízben a vihar
mennydörgéseit keresi
a vének odvas kórusa
indulót énekelt neki

a pohár vízben a vihar
egy percig isten lehetett
nézi most az üvegen túl
pislogó néma véneket

figyeli a pohár vizet
a vének kórusa mögött
gúnyosan némán a vihar
tükörbe néz beszél röhög

megtapsolja magát s nevet
nem látja már a véneket
körültáncolja indulót
dalolva a pohár vizet

Monológ sötétben

a képernyő majd fölmagasztaltatik
látni fogjátok szobátokban
az erdőt s a régen kitömött
madarak napsugarakat gyűjtenek
majd igazi ágakon előttetek
a számok ormok lesznek a hangos
szavak régiséggyűjtők ékszerei
az izmokba épített rugók
kicseréltetnek majd időnként a
hipertónia múltba űzetik mert
minden ereknél rugalmasabbak
lesznek a kábelek a fülek helyén
majd antennák remegnek ne félj
az első lépés küszöbén elengedem
most a kezed egerút nincs félned
nem szabad mert erősebb vagy te minden
gépeknél nyitott szemmel járj Ember
hogyan kijelentéseim a félelmek
dombján zörögjenek kormos szeméttelep
szélrázta roncsaiként ámen

Ének a törvényekről

Megyek messze sír az agyarak álma
férges úron kél a madarak tánca.
Rúgott erdő lókoponyába: Holdba:
szörnyű folyóba.

Orvvadászok megmagyaráztak mindent.
Kitömött sas szidta az ember-Istent.
Orvvadász vagy, mondta az Isten nekem.
Szálltam az égen.

Orvvadászok adtak a késnek töltényt
Isten szidta sírva az ember-örvényt.
Véres inget. Vaddisznókat adott.
Sírtak a sasok.

Törvényből törvénybe siettem sírva.
Szállt az ember szült a folyó a szikla.
Idő hullámozott ravasz álnok tenger
mély türelemmel.

Égő ketrec úr madarai vittek
láttam benned égni az izmos Istent.
Vadak megnyalták tenyerem szelíden
hogyan legyek Isten.

Négymilliárd Istene van a Földnek.
Orvvadászok talpa alatt vér-szőnyeg.
Anyák mennek nagy kosarakkal hol van
az aki voltam?

Körforgásban (részletek)

1.

Zöld homály
középen pipacssal:
mesebeli alkony címere.
A madarak gyönyörű
csöndre lettek.
Mit kezdenek vele?
Csipkedik dologtalan szárnyal.
Csöpp hangvilláikat megáldja
a kert.
Az utolsó napsugár
kanócként sistereg,
felrobban, meggyullad egy
felhő a hegy felett.

2.

Rest az este nézelődni.
Szikráznak az ég tetői:
a havas-fellegek.
A Hold: gyertya görbe lángja.
Száz ezer csillag-szikrára
merednek az ebek.

Szánkó fut az esti havon.
Siet a Hold, siet nagyon.
Közeleg a hajnal-ár.

A hófehér tiszta hegyre
fölkúszik a Nap nevetve.
Csattog sok-sok fejsze már.

Dolgoznak a vidám ácsok.
Nem pihennek a szerszámok.
Fehér az ég és a Föld.
A Hold: gyertya görbe lángja.
Este láng vigyáz a tájra
s teljes lesz újra a csönd.

11.

Dobog a hold: az éjszaka szíve,
vándor botja kopog, vak vándoré,
néma a zebra bőre az úton.
most kellene vándorolni néma
battyuval, benne sugaras nappal.
Most kellene csillagokat rugdosni
sötétkék, gyűrött égen. Szabad
szél-paripák nyihognak, a jég
tócsákat szül alattuk. Most kellene
télbe szaladni, jégcsapokkal sírni,
nevetni, szállni hóbundás verebekkel.
Izzad a jég. Dobog a hold: az éjszaka
szíve. Vándor botja kopog, vak vándoré,
most kellene jégvirágot fújni az
égre, lopni tavaszt,
zöldet, rügyeset, szépet.

8.

Bársony-medréből a villám kilépett,
a réten ezüsfátylas kék örvények
rántottak táncba fémes fücsomókat,
a patak sodronyingén fölragyogtak
az ég dühének meztelen sziklái,
ezüstkardjai, tőrei, szikrái
s a villám dühe alatt fölszikkázott
odvas diófánk s ezüstpajzsot, lángot
remegtetett, kapkodott, védekezett,
névtelenül is hőssé emelkedett,
az ember művét, a kertet védte,
kiabálva, kormosodva, égve.
Reménytelenül örvénylett, ragyogott,
s egy utolsót kiáltva összerogyott.
Nem adta meg - holtig védte - magát,
nem látta a béke diadalát,
a hajnali ég mozgó pihéit,
saját harcát nem nézhette végig.

A hajnal fekete roncsnak látta,
nem tudhatta, hogy éjszaka fáklya
volt egy kertért, hogy tűzre vettetett
elevenen mindannyiunk helyett,
kik tudtuk, harca oly reménytelen,
mint darázs sorsa a nyílt tengeren,
Kik nézzük, élve, félve szótlánul,
a máglyás szentet, sírig józanul,
büszkén, mert szemünk előtt hitt, remélt,
s mindannyiunkért harcolt, amíg élt,
s hulltában is harcolt a pokollal,
mert akarása emberré ütötte,
s emberi sorssal zuhant már a földre,
fénylő, esendő, gyönyörű sorssal.

Tavaszi dal

Felhőbe: asszonytestbe hullt
a ragadozók holdja.
Békés báránysereg vonul
dobogó, piros dombra.
Kürtölni szeretne a vér
forró örvény-ajakkal,
aranyrúdon lobog az ég,
fújja tavaszi hajnal.

Sikolyod véred bársonyán
remegő tavirózsa.
Csókjaim aranyhalakként
körülfússzák rajongva,
mint a gyorszemű ikrek a
fürdő, szép édesanyát.
Találtam benned egy másik,
tündérnyi, édes hazát.

Nem a megszokás ölelte
két sorsunkat egy sorssá.
Szívem huhogó, vad baglyát
te bővölted galambbá.
Régen sokat hadakoztam,
ma mindenkit szeretek.
Világnyi, szép udvarodban
őrzöm az életedet.

Gyászdal

Lepke billeg a szívemen:
két átlátszó gyermektenyér
vékony, fekete koporsót
mozgat rajta. Fütyül a tél.
Elfújja hó-sárkányait.
Forgatja szívemet a nyár,
anyám álmomban fekete,
balladát táncoló madár.
Szívem eres tűz, fekete
füstje kendőként lobog,
édesanyám szíve harkály,
álmomban testemen kopog.
Álmomban anyám ujjai
sirályok a homlokomon,
s félénk szavai cinegék,
ülnek fehér oszlopokon
tisztán, lelőhetetlenül,
mint gyertyalángok magjai,
anyám dalai a remény
világító oszlopai.
Tátogok éjjel, mint a hal,
s villogok, mint a szuronyok.
Lennék anyám, életedért
mocsárban csillogó horog.
Pikkelyek lettek gyönyörű
meséid égi szirmai.
Télen hópelyhek lesznek majd.
Nem fognak megvakítani.
Fehér fal vagyok, Kőműves
Kelemenném: édesanyám,
belémkeverte hamvaid
a halál, vigyázol reám.

Ballada az őrült anyáról s annak régen halott fiáról

Fekete felhőben táncol a varjú,
pajzsába süllyedt címerállat,
gyökéreként nyújtózik a hajnal,
látja az asszony tövises lángnak,
bíbor paláston ülő lángnak,
s beszélget régen holt fiával,
mint a bokor az árnyékával.

„Fiam, kisfiam,
tündér lakik a télben, nevetése
macskaezüstként csillog
a hóban,
a jégben.

Zokogása fekete varjú,
fekete felhőben táncol az égen.”

„Anyám, édesanyám, zúzmarás
puha fészken,
süppedő
hóban
vacogok hófehér
fényben,
fölöttem jégcsapos égbolt,
azon ballag
a tél tündére,
fehér bárány
sír a szemében,
érte nyúlnék,
de el nem
érem.”

„Játszik velem a tél
tündére,
csúszkálók
vele jégösvényen,
talpam alatt
fehér ragyogás,
gyémánszemű halak
tátognak
a jeges
vízben fehérén.
A Nap orra
jégcsap, fiam,
a Nap fagyosan topog az égen,
el nem érem.”

Fekete kendő
lobog a
befagyott éren,
fehér zsákok
mennek,
mennek a
téli égen,
fekete posztó,
vacog az asszony
szemében,
fekete posztó
fekete kendő
lobog a
szélben.
Hallgat a halott
magzat
tetőtől
talpig fehérben,

bárány hallgat,
havas bárány
a hajnali égen.
A homlok
mögött a
hópelyhek:
a fagy lámpái
fehéren,
pislogva
kergetik
egymást,
könnyecseppek
lesznek
az asszony
szemében.

Buzogány-karú tündér

Buzogány-karú tündér
Nap-aranyórán ültél.
Tolt égő paripa.
Félt a madár, a csiga.

Hétfejű villám-szörnyed
nyalta alattad a földet...
Szivárvány-lobogón
sétált zebra, majom.

Zöld kamasz-szerелеmben
bimbókon melegedtem.
Elrobogott a vihar
tigris-táncaival.

Gyász vak szarvasa húzza
égő ágyam a Holdba.
Nézem eső aranyát.
Látok zöldszemű lányt.

Játszol vad gyökerekkel:
kígyókkal, kötelekkel.
Kacagsz zöld pipacsot.
Aranyóra-Napot.

Sírjál kék ereket,
lábakat, szemeket.
Sírjál szőke leányt:
mindenhol-ragyogást.

Cinegefüttyre ültél,
vén ágyamra röpültél.
Anna állsz huzaton:
átlátszó vonaton.

Elnyel az élettelen
anyag, drága szerelmem.
Élőknek dalol a
fény-otthon madara.

Él a jelen, a múlt a
csókok csillagos útja,
élő sejtekben
tízmillió testben.

Requiem (részletek)

1.

A test bársonyhegedűi,
Csengettyűi pihennek.
Ritmust dobolva fut a vér.
Álmodozó ereket
Ringat a néma tenyér.
Szűkül a szemben, tündéri
Siklás lesz a gyönyör.

A szem patkója
Újra nyugodt kör,
s két testben először
siklik két egyszínű ének:
két patak egyszínű habja.
Pici gyermekszemek: apró
Csillagok ülnek rajta.

17.

Utolsó percem
Folytatása légy.
Vedd át a helyem,
Mint képét a kép.

Nekem a tilalmak: sebek.
Be nem hegedők.
Tudd meg, hogy érted rettegek.
Adj hitet, erőt.

KRITIKÁK, ISMERTETÉSEK HARGITAI GYULA MEGJELENT KÖTETEIRŐL

Tamási Orosz János: Hargitai Gyula: Fehér lobogás

A vers talán minden művészet közül a legszemélyesebb vallomás. A lélek legbelsőbb titkait ismerhetjük meg a legtágabb versbeszédéből is; a világ maga, s a világra vetített belső kép kettős exponálásából hívódik elénk minden költői szándék lényege. A költő közöttünk él, de közös szellemi és fizikai életterünk ismeretlen tájékaira visz bennünket - ha követjük.

Életművek gazdagsága bennünket is gazdagít, elszomorító hát, ha egy fájdalmasan korán lezáródott életművet kell olvasnunk; egy ki nem teljesedhetett költői világ hagyatékát. De egy olyan hagyatékot, amely töredékeiben is a gazdagodás és gazdagítás igényét, annak lehetőségeit hordozza, bizonyítja. Versei szuverén személyiségről, jó képességekről tanúskodnak, nyoma sincs bennük elnagyoltságnak vagy üres divatozásnak. Meditatív alkatú költő volt, akit visszatérően a lét végső kérdései izgattak. Elsőrendűen az áradó képek szépségére, asszociatív tartalmaira épített. A valóság elemei, a képzelet játéka és tünékeny álmok szövete fonódik össze gazdag és hallatlanul érdekes, érzéletes vízióiban.

Különösen két hosszabb ciklus-verse ragadja meg - bizonyára - az olvasót: a Hét tétel az álomról és a Körforgásban. Életigenlő, olvasót gyönyörködtető képeiben lehetséges költői ars poeticája is felsejlik, amikor így ír: „Most kellene jégvirágot fűjni az / égre, lopni tavaszt / zöldet, rügyest, szépet”. S már örök fiatalként üzeni minden korok fiataljainak a hitről a mi gyönyörű hitünkről: „mi gyönyörű hitünk / legyen törekvő szárnyunk / mi kénköves kínunk / legyen íródeákunk / ne szenvedjünk fénné / nincstelen sötétségé / zokogjunk piros lángot / mozgassuk a világot”.

Megszívlelendő tartalmakat hordoz e költői hagyaték, s megszívlelendők Keresztury Dezsőnek e kötet utószavában olvasható szavai is: „Komoly ígéret volt, túl korán törött össze. Nagy kár érte. De a töredék is, ami megmarad utána, érdemes rá, hogy megbecsüljük.” (Magvető Könyvkiadó)

Név nélküli ismertetés az Új Könyvek című beszerzési tájékoztató 1988. évi 29. számában

Keresztury Dezső meleg hangú utószavából értesülhet az olvasó arról, hogy Hargitai Gyula fiatal élete „már-már abszurd körülmények között” ért véget, s hogy a fiatalember „a versírásban találta meg az igazi feloldódást, az elmondás, a kibeszélés megkönnyebbülését, az alkotás örömét - és az újabb kínlások forrását”.

Egy hamar lezárult életműből ad közre válogatást az ifjú lírikus tehetségét korán felismerő és támogató Keresztury. A hat ciklusba rendezett, bevezető és záróverssel kerekre fogott vékony kis kötet valóban azt igazolja, amit az eligazító utószó így fogalmaz meg: a versekben „egy naiv, a világra rácsodálkozó lélek akarta ... formába önteni vágyait és emlékeit, benyomásait és szándékait”. A kegyelet sem hallgattathatja el, hogy az ifjú költő kísérletei nem mindenkor sikerültek, de a szándék igényessége, a formákban felismerhető útkeresés következetessége, a szavakban, kifejezésekben, képekben, hangulatokban mutatkozó eredendő ihletettség igazolja, hogy valóban érzékeny veszteség kortárs irodalmunkban Hargitai Gyula korán megszakadt

költői pályája. Mi lehetett volna belőle, költészetének milyen ívei tágulhattak volna, ha nem hal meg ilyen fiatalon? E kérdésre, sajnos, nincs válasz. Így hát örülünk annak, amit a Fehér lobogás a torzóban maradt életműből a gyermeki szeretet szép megfogalmazásait (Emlékek apámról, Monológ, Anyámra gondolk) az édesanya és az apa mélységes tiszteletét, a természet csodáinak érzékletes láttatását (Körforgásban, Hegyi séta), a „daccal égő kamasz” világának képét, amelyben antropomorfizálja a tapasztalt világot, azt a rajongó tiszteletet, amelyet az ifjú költő nagy elődei, Hölderlin, József Attila vagy Nagy László iránt érzett. Benne is, mint - szerinte - Nagy Lászlóban „egyesült a szigorú ész és a megváltó szeretet”, bár - jól érzi - hogy „bántják most szívemet agyam reménytelen közhelyei”.

Szépségek ígérete és ígérete, tagadhatatlan költői hatások nyoma, „reménytelen közhelyek” váltogatják egymást a versekben, mégis, sőt talán éppen ezért válik a Fehér lobogás egy fiatalon derékbatört költő pályája szép emlékművévé. (Könyvtárak Állománygyarapítási Tanácsadója.)

Csányi László: Írás közben (részlet)

(Meddig él a költő?) Egy másik könyv nem a tengerentúlról érkezett, Budapesten adták fel, mégis nagyobb utat kellett megtennie, mert a halál partjairól hozott üzenetet. Hargitai Gyula nevét kevesen ismerik, idő előtt távozott s most már soha nem tudjuk meg, mit vitt magával egy irracionális baleset áldozataként 1982-ben, 28 [!] évesen. Életében csak néhány verse jelent meg, mert költő volt, aki verseivel körülfalazott magányban élt, szavak titka közt. Első könyve a Fehér lobogó, [!] 1988-ban jelent meg, hat évvel halála után, a második most Pogány rekviem címen. A verseket édesapja gyűjtötte egybe s Mányoki Endre írt hozzá bevezetőt. „Ha valamire féltékenyen büszke vagyok, az az, hogy az életében csak én közöltem őt. A Mozgó Világban annak idején” - írja, s még ezt is: „A maga azonosulás-esélytelenségének és folytonos azonosulás-kényszerének ambivalenciáját élte meg kozmikus tragédiaként verseiben.”

A néhány sor egy költő pályáját fogja egybe, vádlón és immár jóvátehetetlenül. Szerencsésebb korban az idő készíti elő a költő útját, a reformkor elképzelhetetlen a Zalán nélkül, miként Petőfi és Arany sem tanúja vagy éppen illusztrátora korának, hanem alakítója. A János vitéz vagy a Toldi sem olvasmány csupán, hanem példa a cselekvésre, a lélek mélyén élő remény megtestesítője.

De mihez kezdjen egy költő, aki 1956-ban született? Ami mögötte van, túl közel ahhoz, hogy történelemként lássa, a hivatalos megnyilatkozások is óvatosak, bizonyos hibákról szólnak ugyan, de semmit nem lehet nevére nevezni, s Illyés híres verse, az Egy mondat csak csempészárúként terjedhet. Mit tegyen hát a költő, amikor maga is tisztában van azonosulás-képtelenségével s azt is tudja, bármit tesz, kényszerpályán mozog?

Visszavonul önmaga belső tájaira, a lélek emigrációját választja, ami eleve kudarc, s midőn leírja „orvvadászok megmagyaráztak mindent”, tudja, hogy a magyarázat mit sem ér. Csontváryról beszél, de őt jellemzi ez a szép kép: a parton a hattyúcsönd összerogyott... Monológot mond a sötétben, voltaképp minden verse ilyen magánbeszéd s a remény az a jövődöbéli költőt élteti, aki nem lehetett:

félned
nem szabad mert erősebb vagy te minden
gépeknél nyitott szemmel járj Ember
hogy kijelentéseim a félelmek
dombján zörögjenek kormos szeméttel
szélrázta roncsaiként ámen

Megrendülve olvasom verseit, melyek a túlsó partról üzennek, s bármennyire is tragikus volt sorsa, verseiből nem a megsejtett halál rettegése szól, mint Radnóti fegyelmezettségében is idegesen vibráló soraiban, inkább a messzi remény szavát hallom ki belőlük, ami minden költőt éltet, mert miben is hinne, ha nem abban, hogy versei akár rejtekutakon is, megtalálják az olvasót, aki meghitt perceiben úgy érzi, végső menedéke a vers, semmivel nem pótolható titkos sugallat. A költő elérheti a pátriárkai kort vagy leterítheti az oktalan halál a csatatéren vagy egy utcai baleset során. A vers ekkor kezdi meg külön életét sejtelmes erők formálják, a sorok új értelmet kapnak, mindig más fényben villannak fel. Minden versnek ez az állandó megújulás a titka, legyen szó Petőfiről, Radnótiról vagy Hargitai Gyuláról. Amit ránk hagytak, a halál pillanatában bonthatatlan egésszé válik, végleges egységgé.

Meddig él a költő? Ameddig nem apad ki verseinek kútja.

S itt már a mennyiség jelentősége is másodlagos, mert néhány vers is ki nem hunyó életművet jelenthet. Azt hiszem, szegény Hargitai Gyuláé is ilyen, a könyvét olvasva nem kurtára szabott éveire gondolunk, hanem versei titkos életére, arra, amit maradandónak mondanak. (Tolnai Népszó, 1990. április 14.)

Hárs György: Pogány rekvium

A távozó esztendőben megajándékozott egy eltávozott. A kötetet a posta hozta, ára nincsen. Alig százoldalnyi, a fehér fedélen csak a név: Hargitai Gyula, meg a cím: Pogány rekvium. Kiadója a Héttorony. Belül egy amatőr portréfelvételen, valahová a szemünk fölé túltekintő, fájdtóan-fájdalmasan szép fiatal férfiarc. Huszonhat éves.

Hargitai verseit a Mozgó Világ publikálta annak idején. A szerző jogot hallgatott, majd magyar-történelem tanári diplomát szerzett, s tanított. Balesetéig. Mindezt a Kortárs magyar írók kislexikonából tudom, ahol hasábszomszédok vagyunk, ugyanazon oldalon. Egy térső választ el tőle. Meg egy halál. Amelynek dátuma 1982.

Hargitai Gyula költeményeiből 1988-ban jelent meg egy gyűjtemény, a Fehér lobogás. Most itt a posztumusz utolsó? Vagy a második csupán ebben a különös feltámadásban? Ám, ha hagyatéka immár kimerült is legyen, ez a művek darabjai számára tekintve pilinszkysen szükszavú leltár nem torzó így sem. Életmű. Amely van olyan szuverén, van annyira téveszhetetlenül azonosítható és tanulságaiban annyira saját, hogy hiszem: értékén foglal majd birtokot a köztudatban, ha egyszer - egy boldogabb közeljövőben, ahol a „vízcseppek angyalöklök” - a költészet visszaveszi megillető értelmes jogát. Ez a fiatalember nagyon sok mindent tudott. Nemcsak a létezésről, amely mellett minden szava érvel, de a versről is, amely önála még a logika és esztétika szentségeinek boldog alávetettje. Mányoki Endre beleérző tanulmánya szerint „azonosulási kísérletek sora” ez a költészet. Mit tudhatott volna még? Kiteljesedni talán e kísérletekből a szerepe önállóságát, meglehet, amit ő fogalmaz: „A felhőknek van igazuk / vándorolni kéne egy életen át.” (Képes 7, 1990. december 28.)

Zászlós Levente: Hargitai Gyula: Pogány rekvium

„Sehol több tehetség el nem pusztul, mint Magyarországon. És pusztulnak, nem munka közben, nem lázban, nem energiájuk halálos tusájában, - mielőtt a fejlődés homály-útját elhagyták, nyomtalanul és csak kevesektől észrevéve, mintha csak a vázlatoknak születtünk

volna.” Az itt idézett gondolatok Osvát Ernőtől származnak, aki már több mint hatvan éve halott, s amikor írta, 1905-ben, még maga is fiatalember volt. Hargitai Gyula posthumus kötetét olvasva lehangoló élmény találkozni az osváti gondolatok elpusztíthatatlan időszerűségének bizonyosságával. Mányoki Endre a kötet bevezetőjében hasonló indítékkal vizsgálódik saját nemzedékében (ahová Hargitai is tartozik), kauzális magyarázata azonban kevésnek tűnik. Mindazon tulajdonságok, melyeket főlemlít - sérülékenység, gyöngeség, labilis fizikum stb. - Osvát idejében is magyarázatul szolgálhattak volna, és nem kivétel ez alól Vörösmarty nemzedéke sem. Tudniillik a művész minden időben ilyen volt és ilyen lesz. Léte tehát azon múlik, mennyire kedvező vagy kedvezőtlen számára a kor, amelyben kénytelen élni. Hargitai Gyulának nyilvánvalóan nem kedvezett. Költői világa kozmikus terű, inkább képi, mint fogalmi. Csupa elutasítás, bizalmatlanság és hiányérzet. Innen hideg színei és hűvös atmoszférája. Hiányköltészet hideg izzásban. Tájékozódási iránya már jól érzékelhető: néhány hibátlan, kiváló vers (Halotti beszéd, Bartimeusról) egy nagy költészet - már be nem teljesíthető - lehetőségére utal. A költő sorsa pedig figyelmeztetés a tehetség iránt elvárható köteleességvállalásra. (Fiatal Katolikusok Lapja, 1990. június 8.)

Tarján Tamás: Hargitai Gyula

Mindössze huszonhat évet élt, véletlen baleset áldozata lett. A Magvető Keresztury Dezső utószavával bocsátotta útjára Fehér lobogás című posztumusz kötetét. A mesterül választott Keresztury bölcs szóikerítéssel e serdülő líra lényegét tárja föl: „... fölhívott és közölte, hogy halaszthatatlanul fontos közügyben akar velem beszélni. A közügy egy füzetnyi vers volt... A költemények érdekesek voltak, de érdekesek is, kezdők, de kezdeményezők is, kicsit keresettek, de tele a keresés, kíváncsiság őszinte buzgalomával...”

Ha még ma is divatoznának a pályakezdőket bemutató versantológiák, mint tizenöt-husz esztendővel ezelőtt, Hargitainak föltétlenül kijárna tucatnyi oldal a szívünkön kopogtató könyvben. S kijár emlékének ez a válogatott, rostált - kissé így is bő - gyűjtemény, hiszen állíthatna-e később sírkövet az utókor? Uralkodó tárgyat, motívumot, versformát nem lelünk a kötetben. A jelzők és a jelzett szavak, általában is a mondatrészek, a verselemek sokszor nem békülnek össze - a tehetség azonban átsüt a nemegyszer ügyetlenkedő sorokon. Az útkeresést jelezheti a kérdező attitűd, a kérdések domináns volta, a tipográfiai képben gyakran föltűnő kérdőjelek sokasága.

Hargitai leginkább medáliaszzerű strófákat írt, háromszor is számozott ciklusokba sorolva őket. József Attila-hatást ebben csak nagyon mögöttesen, áttételesen kereshetünk (noha szerepel egy József Attilához című verse). A tömörségért, a végérvényes kifejezésért való küzdelem érződik, mely még csak ritkán tudja lepréselni a lélekben és a világban nyíló virágok szirmait.

A halott költő emlékének egy időszerű részlettel áldozunk - a Bartók soraival: „Ki ősen dörömbölni mer / és csikorogni szabadon / az titán, csak titán lehet, / az nem fekket ravatalon... / Ki hiszi, hogy a fény örök, / az nem halhat meg idegen / ajkak, szívek, szemek között, / az mindenkié, s úgy örök...” (Népszabadság, 1988. július 12.)

Fekete J. József: Az életigenlés balladái

„Tragikus sorsú költő” - micsoda semmitmondó, felesleges közhely, amit az irodalomtörténet-tanítás sulykolt belénk egy-egy szerzőről, hogy utána kiemelje néhány elégiáját, ódáját vagy éppen hangulatos dalát, és azt őrizze meg az utókornak. Közben a költők sorsa mindig tragikus, mint minden elmúló emberé, aki kénytelen a tragikus történelemben élni, halni. Inkább a versek tragikusak, mert képtelenek többet és szebbet nyújtani, mint maga az emberi élet, összes reménytelenségével, szorongásaival, megváltoztathatatlanságával. Vagy mint ahogy Mátyóki Endre írja a Pogány rekviem előszavában: „Nem a mű, hanem a kor alkalmatlan a katarzisa; a megmenekülés esélye mint műjelentés - egyszerűen hazugság.” A két dolog mindenképpen együtt, összességében teljesül ki: a kor tragédiája határozza meg a költészet tragédiáját, a költészet pedig „szárnyalása” mellett folyton visszazuhan a porba, nem teremthet önmagában szebb kort. Így csak szűkül félelmében és tehetetlenségében.

Az átlagosnál nagyobb, intenzívebb egyéni tragédia, mint Hargitai Gyula (1956-1982) esetében, csak fokozza a műből kihallatszó elveszettség-érzetet, jövőtlenséget. Annál inkább, mert a szerző az életért kiált. S természetesen az a kérdés is felmerül a versek megismerése után, hogy mit és hogyan írhatott volna még, ha számára a történelem nem ér véget alig huszonöt esztendő alatt. Most azonban előttünk a kötete, amit nem érlelhetett alapos költői tapasztalat. Ennek ellenére, illetve ennek alapján tovább él Hargitai Gyula, most már az olvasók történelmében, hiszen a vers, a gondolati interakció egymáshoz közelíti a szerzőt és az olvasót.

A művel való azonosulás elé nem gördít komolyabb akadályt a költő; az őszinte, érzelemdús ember szemével láttatja a röviden megélt, és annál inkább igényelt világot, tele szeretettel a természet és a lét iránt. Intenzív szeretet- és szerelemigényének ad kifejezést a verseiben. A város címűben már-már gáttalanként látjuk vonzódásigényét: „Ölelnél már szerelem nélkül is”. Az egyetemes vágy azonban sok költeményében konkretizálódik. A Tavaszi dalban már arról vall, hogy „Találtam benned egy másik / tündérnyi édes hazát”. A szerelem ébredése egyben a humánus revolúcióját jelenti ugyanebben a versében: „Régen sokat hadakoztam / ma mindenkit szeretek. / Világnyi, szép udvarodban / őrzöm az életed.”

A nő és az édesanya iránti (szinte kiegyenlített) vonzódás egyenrangúvá lesz verseiben az életigénnyel, ami fölött mindig a halál terjeszti ki leplét:

Fehér fal vagyok, Kőműves
Kelemenném: édesanyám,
Belémkeverte hamvaid
a halál, vigyázol reám. (Gyászdal)

Erős és világos, tiszta képiséggel jelenít meg költeményeiben, ahol a meztelen csiga az eldobott angyalujs metaforája lesz, a fogakat megfagyott hóvirágokként határozza meg. Azonos erővel érződik ki mély humanizmusa és metaforikus látása a következő sorokból:

Pikkely-szirmait elvesztette,
kés alatt dadogott a hal,
szájára: a vértelen sebre
a huzat legyeket zavar. (Csendélet késsel, halakkal)

A kötet egy egész ciklusnyi balladát is közöl Hargitai Gyula versei közül. A ma már szinte elfeledett műfaj klasszikus jegyeit megőrző költemény-sor nem más, mint haláltánc, de nem kívülről ábrázolt, hanem belülről szemlélt elmúlástudat, a könyörtelenség vidám képeiben

feltárva. Nem mások ezek a balladák, mint az egyéni vergődés szorongató érzésének közösségivé tétele, növelése.

A kötet előszavát író Mányoki Endre jegyzi meg, hogy „Hargitai Gyulát nehezen fogják befogadni. Azok közé a magányosok közé tartozik, akinek más esélye nincs, mint igényes és érzékeny befogadóra várni.”

Az idézett gondolathoz ellentetés helyett inkább egy másik idézetet tennék hozzá, ezúttal a költő Tragédia című verséből:

A tűnődés égnek
fordult lábú bogár,
hogya talpra áll,
úgy hívják, képzelet.
Ekkor Földön, füvek közt jár.
De mert eget látott,
s most csak rögöket lát,
félelmét, hogy újra
a hátára fordul,
senki se érti meg.

Azaz: lehet-e kérdéses, hogy Hargitai Gyula tovább él történelmünkben? (Magyar Szó, Újvidék, 1990. január 20.)

Fráter Zoltán: Szabályok négyszögében

Szomorú meglepetést hozott a posta. Hófehér kötet, fekete címbetűkkel. Milyen különös: a szerző édesapja, dr. Haitsh Gyula küldte. Fia mint Hargitai Gyula tette közzé verseit a „régii” Mozgó Világban és néhány hetilapban. Posztumusz mű, komorulsz el és írnod újra a névsort, a korai halottak listáját. De valami megállít. Nézed az évszámot, nézed a lexikont. Hargitai Gyula, élt huszonhat évet. Egyidős volt veled, most már fiatalabb, örökre. Nézed a fényképét, a magánembert. Nem érted, miért ismétlgeted eredeti nevét, miért mondod magadban: ő az, ő az.

Egy mesés tanévkezdés rémlik, katonaságtól alig eleresztett gólyák az egyetemen, találkozó a Rézkakasban a hatos csoport tagjainak. Gyula, Haitsh Gyula, csakugyan te vagy az? Így adsz hírt magadról, így kell üzened másfél évtized távolából? Háromszor szöktél, a harmadikból nem volt visszatérés. A hatos csoportban kissé furcsa tisztelettel és némi gyanakvással tekintettek rád. Az a hír járta, hogy egyszerre három helyre is felvettek, s még nem döntötted el, hol akarsz tanulni. Talán ezért siettél annyira, ezért láttak ritkán. Első szökésed egy pégé dolgozat előtt abszolváltad a lépcsőzetesen emelkedő padok közül, valahonnan az utolsó sorokból. A terem alján hiába kiáltoztak érted, Te zavartan intve menekültél a hátsó kijáraton. Másodszor már az egyetemet hagytad ott, mert főiskolás lettél. De nemcsak tanítani, hanem alakítani is szeretted volna az irodalmat. Ez szerencsés választás volt, majdnem sikerült. Harmadik szökésed, a váratlan halál akadályozott meg ebben.

Nem lehet elfogultság - és elfogódottság - nélkül olvasni a Pogány rekviemet. Lezárult életmű, nincs folytatása. Szerepe mégis több annál, hogy szerzője emlékét őrizze. Az előszót író Mányoki Endre méltán kapcsolja a bűvópatakként fel-feltűnő magyar szürrealista líra áramába. Jó volna hinni, hogy ez a líra nemcsak a magyar költészet része lesz, hanem a versbarátok titkos közösségén keresztül egyszer az irodalmi közvélemény is befogadja majd.

Hargitai Gyula értette és láttatni tudta korszakát, a hetvenes éveket. Akkor kezdett igazán írni, amikor Ady hitéből merített erőt az értelmiség, amikor egyaránt perelni kellett Nagy Lászlóért és Weöres Sándorért, s hatott Csontváry mítosza és Latinovits tragikus példája.

Az évtized hangulatán, közérzetén túl művészi útkeresése is ezt jelzi. Fő feladata - miként másoknak - az önmeghatározás lett, egy kiüresedő, széteső világban. Már csak ez jutott, de ez is reménytelen volt. Kietlen környék, sivárság övezte s a sérülések veszélye ellen csupán közvetetten, elhárító, tagadó mozdulatokkal védekezhetett. Ezért is jelképes a sorsa, a három szökési kísérlettel. Ennek az évtizednek talán legkifejezőbb, legfontosabb válasza a szökés, mint a védekezés sajátos formája. Nemzedéke indulója lehetne - ha kellene ilyesminek lenni - Szabályok négyszögében című verse. Ez a fiatalság, a jólnevelt, alig lázadó, szolid ifjúság még a csodáit, gyönyörű meglepetéseit sem érezhette magáénak. Élte az életet, de nem az életét. Vele történtek az események, nem általa. Csalódásait fegyelmezetten, később fásultan élte meg, aztán már nem is csalódott. Enyhe cinizmussal és fájdalommal, nem kevés ön-iróniával mondhatta: „mennyi látvány jutott nekem / állva szabályok négyszögében”.

A társadalmi elveszettség és a személyiség magányra ítéltetése hatványozódik az anyát sirató-kereső költeményekben. Az árva fiú, akár az országból kitaszított bujdosó, csak álmaiban boldog, egyedül ott talál édesanyját, hazát. A Félálom, a Gyászdal, a Ballada gyermekhangra a költőivé emelt teljességihiány megrendítő darabjai. Kiválasztja a végtelen űrben a szálló porszemet. Egymás mellé kerül a megfoghatatlan és az alig megfogható. Kozmikus térbe helyezi a parányi létet, érzékeltetve ugyanakkor, hogy az esendő ember szenvedése, gondja kozmikus méretű.

Természeti képekben gazdag sorai a népdalok szürrealizmusát idézik. Magától értetődő biztonsággal „ránt össze”, társít különböző érzéktapasztalatokat. Költeményeiben igen gyakran arany és ezüst fénylik, olykor hideg csillogással, többnyire azonban ragyogó, áradó melegség képzetét keltve. Radnóti szerelmes verseire, elégikus idilljeire emlékeztet meghitt kapcsolata a természettel s már-már panteisztikus szemlélete. A hús-vér szerelmet ünnepli, üde ének-hangon, telve az érzés békéltető erejével. A kozmikus messzeségek, a szürreális felfedezések mellett is kiemelkedik a részletek szépsége, a testiség mikronaturalizmusa. Természetközelség és életszeretet jellemzi, mégis egyik legszebb vallomása A város, egy vággyal teli nyári nap fojtó, vibráló élménye: „Kamaszként elnyelt / felnőttként kiköpött ez a város, / csapzottan állsz, mindenki ideges / a villamoson”. A fájdalom és hiányérzet olyan foka, mely Hargitainak adatott, óhatatlanul tárgyiasabb műfajok felé vezet az alkotót. Az elviselhetlent öltözteti balladákba, melyekben új lírai nyelv és önálló mitológiateremtés igény munkál.

Haitsch Gyula csoporttársad, alig ismert ismerősöd örökre eltűnt egy véletlen ajtaján. Senki sem sejtette, hogy költő. A huszonéves egyetemistát, a kezdő tanárt szem elől tévesztetted. A lexikonból tudod, hogy végzetes autóbaleset [!] érte. Most itt van a könyve, és már itt marad ő is. Haitsch Gyula meghalt. Hargitai Gyula él. Vele beszélgetsz, ha verseit olvasod. A felhőknek van igazuk, vándorolni kéne egy életen át. (Élet és Irodalom, 1990. március 16.)

Csillag Tibor: A halál és áldozata - Hargitai Gyula: Pogány rekviem

Ki nem tiszteli a halált? Még a legközépszerűbb ember életét is egységbe rántja szemünkben, jelentőséget és a lét teljességét adja meg neki. Gondoljunk csak például elhunyt édesapánkra („Ó, Isten!” - sóhajthatnánk fel Hamlettel): atyánk egész élete, szellemi arca nem sűríti-e az állhatatosságot és az önfeláldozást, értünk és a családon keresztül az egész nemzetért? Viszont amíg élt, jobbra csak a mi fiatalságunk, a sarj fölényét éreztük vele, a tölgygel szemben, amelyből kinőttünk.

A meghalás problémája talán elsősorban nem is a haldokló ügye. Arról nem tudhatunk. A halál annak az ügye, aki a tudatában él. „Ha rádöbbenek, hogy meghalhatok” - írja Keats híres szonettjének első sorában. A halál minden bizonnyal a folyó moraja, melyre életünk hídja épül, s melyen át folyton-folyvást haladunk.

Én magam 15 éves koromban, egy napfény-áztatta regőcei nyári délelőttön döbbsentem rá, hogy meghalhatok, hogy halandó vagyok. Talán a Nyugat valamelyik nekrológiájának soraiból gomolygott éj a lelkem aljára, talán a lassan-lassan mégis ide, a Magyarország felé közelítő front sejtése? Ki tudja? E pillanattól kezdve felnőttem (filozófiai értelemben), és mikor jó három év múlva, a megszállás és vesegyulladásom árnyékában Schopenhauer halállal-társalkodó sorait olvastam a kórházi ágyon, már mint egyenrangú fél cseréltem eszmét a szerzővel és tárgyával, a megsemmisüléssel. Tény az, hogy akkor, azon a nyári délelőttön kimerültem a gyerekkor gyanútlan tündérekertjéből, elvesztettem a fizikai halhatatlanság illúzióját.

Mit kaptam érte cserébe? Szinte automatikusan a mélyebbre látást. Hisz van-e más mélység mindennapjaink alatt, mint a megsemmisülésé? A halál maga a mélység, a földalatti patak zubogása; ezt csupán elfedi a mindennapi kenyérharc. És elfeledteti, fénnel vonja be a szerelem, belengi partnerünk haja és szemsugara, akárcsak az isteni fény a teremtés vak vizeit. S ez nem csupán frázis: szorongásaimat mindig semmibe fújta a nemi kaland.

A művészetben a mélyenlátás eszerint mindig a halál megsejtése. A halál a kalauz, aki Vergiliusként vezet minket a poklokon át (fel a mennyországba, a kínból vajúdott szépségekbe, tehát a diadalba - legalábbis a klasszikus művészetben). De a halál a fekete posztó is, mely túlzott önbizalmunkat kijózanító kontraszttal látja el, s ami felett annál inkább felcsillannak örömeink kincsei. Thomas Mann szerint az elmúlás a teremtésre ösztökélő korlát is. Gondoljuk csak el! Egy művész egész életét, energiáját, családját feláldozza azért, hogy néhány szellemi kavicsot hagyjon maga után. Eszerint a múlandóság az az erő, amely maradandó tevékenységre készlet. Minden egyes cselekedetünk, íróasztalunkon a szó papírra vetése, az anya főzése csavargó fiának, mind-mind sziszifuszi kögördítés fel a halál hegyére, zarándokút, s nem kétséges, kinek a győzelmével ér véget ez a küzdelem. De azért nézzünk csak szét: a küzdés, az autók rohanása, az apa kenyérkereső munkája, a költő versírása, vérünk bizsergése vagy a hajnali fény mégis elpusztíthatatlan, örök.

Számolom a költő, Hargitai Gyula éveinek számát: 1956-1966 (tíz év), 1976 (húsz év), s folytatnám: 1986 (harminc év), de döbbsenten abba hagyom. A harmincadikig sem jutott el. (24 [!] évet élt.) De ki az a halandó, akinek az éveinek számát nem sorolhatnám még halálának évszámán túl is? Ki halt meg „épp idejében”? „A halálra mindannyian fiatalok vagyunk” - mondta K. K. költő barátom.

Szinte lehetetlen, hogy valaki ilyen fiatalon elköltözik innen, s ennek tudatát nem hordaná sejtjeiben. Akár öngyilkos lett, akár gyilkos kór támadta meg őt. S a költő, Hargitai tragikus életérzése, látása egész zaklatott stílusa általában, de konkrétan az ilyen sorokban is benne remeg: „Legyen nagy hal a koporsóm! / Hal húzza a keresztemet.” Mi ez, ha nem a biológiai óránk-súgta előérzet? Vagy ez: „Gyász vak szarvasa húzza / égő ágyam a Holdba.” Ilyen konkrétan ritkán komázik fiatal költő a halállal, bár a pusztulás gondja a kamaszoknál a legnagyobb, hiszen az első döbbsenet ereje a leghevesebb (akárcsak a tűzkeresztségen még át nem esett fiatal katonáké), s az életet virágjában elveszíteni a legirtóztatóbb sejtjelem.

Az alapvető összeütközés fiatal szerzőnk verseiben a mesebeli benső világ és az elgázoló valóság között van (konkrétan: a hatalom, másszóval a „vének odvas kórusa” és a költő „szelíd, sima” gyerek-lelke között). Kamasztudata alighanem azért olyan meseerdővé terebélyesedő, mert igen fiatalon elvesztette a legdrágábbat, az édesanyját, és álmodik helyette egy másikat, egy új anyaberagyogta gyerekkort, hol, duruzsoló dúdolással, hol, szinte vádolón, mint József Attila. Bár itt a vád - különös módon - az apát sújtja, mintha ő volna szegény

felelős azért, hogy a költő az édesanyját elveszítette. Meglehet, egykor a két szülő között valami érzelmi háborúság dúlt, de valószínűbb, hogy a félárva fiú képzelődése vagy megokolatlan szemrehányása mindez, értelmetlen lázadozása az ellen, aki kéznél van s aki nem üt vissza. Különös, hogy a költő látomásában a valódi szituáció visszájára fordul: mintha az apa halt volna meg, s anyjával együtt a fiú neki könyörögne: jöjj vissza! Ez érthető: a fiú egyrészt halott anyjával azonosul, másrészt meg mégis csak az apa a megtartó erő, ami az elvesztett családot összefogná.

Nyelvi értelemben is mesebeliség és nyers valóságosság keveredik a versekben. „Torkomból hógolyók repülnek ki” - írja (Latinovits című versében), s e szavakból párolog még a gyerekkor közelléte. Hát még a „fények hurkapálcikája” kifejezésből! „Szivárványon ballag a csikó” - ugye nem kell bizonygatnom, hogy ez is fiatalember látásmódját tükrözi? Vagy amikor így rikolt fel: „a szél, a svájcisapkás bolond”. Meghökkenítő egyezés ez a szertelen, 16 éves Kárpáti Kamil kölöti képével: „A svájcisapka félrehúzza / fittyen, orra hegyén áll a hold”. (1945-ös vers.) Hargitai még az eget is rügyezőnek látja. Ez igencsak fiatal ember szemlélete, aki még saját gyermeki sejtjeiből zöldell. Szóval közérzete így, anya nélkül is életerőt áraszt. A külvilág költőnk számára mégis zord, rémekkel teli. Mindennapos lótasfutása: „kudarcok embergyűlölő sebei”. Önarckép ez, a külvilág keretében. Politikai-érvényesülési rajz is ez: a már idézett „vének odvas kórusa” (ez a kórus, tudjuk, saját nemzedéktársait is megnyomorította) csak pohár vízben enged meg vihart a feltörekvő fiataloknak. S a Kádár-féle „minden rendben van, gyerekek”-et a költő így fejezi ki: „Orvvadászok megmagyaráztak mindent”. Ami pedig a művészsorsot illeti: „sírtak a sasok”.

Annak, aki a kötetet még nem olvashatta el, hadd idézzem néhány szép sorának lángnyelveit: „Tündér lakik a télben / ...zokogása fekete varjú”. „Elrobogott a vihar / tigristáncaival”. „Megsimogattam véred csillagait”. „Fehér huzat-kutya / nem nyalja meg ingem”. „Álmomban anyám ujja / sirályok a homlokomon”.

Szép részletekből talán ennyi is elég. Nem lehet sokáig nézni a Napba. Úgy érzem, ez a sajnálatosan fiatalon elhunyt költő egyéni tragédiájában (anyja elvesztése) is a Kádár-korszak bűvárharang-ege alatt is jelentős nyelvi virágkertet hozott létre. Magát a „világvégi őrszem”-nek nevezi egyhelyütt. Az lett volna belőle. (Vagy talán lett is.). Megrendült sorait hadd fejezzem be Fortinbras szavaival a Hamletből: „Belőle, ha megéri, / nagy király vált volna még”. Királyfi volt. (Stadium, 1990. 1. füzet.)

Szapudi András: Hargitai Gyula: Pogány rekviem

Szorongva, lehangoltan nézem a számokat (1956-tól 82-ig), ez bizony nem több 26-nál. Petőfi is 26 évet élt, s amikor meghalt (eltűnt) a segesvári csatatéren, egy egész nemzet siratta, illetve vélte hihetetlennek korai végét. Legendák, hiedelmek keltek szárnyra, s ezek látens módon máig tápláltak hitet és reményt, mint a búcsújáróhelyek valamikori csodái.

Itt van azonban egy mai költő, aki 1956-ban született és 1982-ben meghalt (tehát fizikai létét tekintve *volt*), itt van egy vékony kötet mintegy félszáz verssel, és az olvasó (aki úgy gondolja, hogy többé-kevésbé ismeri a kortárs magyar irodalmat) zavarba jön az ismeretlen név láttán. Aztán elolvas néhány verset, kissé szórakozottan „kóstolgatva-ízlelgetve” a sorokat, s egyszer csak döbbenet mered egy, a tudatalattijából földerengő ismerős és mégis ismeretlen, másokkal össze nem téveszthető arcra. (Nincsen Isten. Vak kígyók kosarába / nyúltam, féltem. Tudtam a halál gyáva. / Vakon harap, fél magától. Nincsen / Isten.) József

Attila szíve a „semmi ágán” vacogva integet ennek a kivételes költészetnek, amelyet egy vékony kötetben hagyott ránk Hargitai Gyula.

A magány állapota, a mindhalálig tartó bajvívás a feloldásért a feloldhatatlannal, önmaga megismerésének, megismertetésének kínzó vágya és kudarca, egyszóval a pokoljárás kénytelen-kelletlen vállalása egy bizonytalan megváltás ígéréteért... Képpalkotó fantáziáját - noha szürrealista fogantatású - talán a meg nem értéstől való vacogató félelem okán, szigorú logikával zabolázza, versében egyesül a kimondhatatlan, a mágikus, a látomás, a reális léttel, az elvont a megfoghatóval, a tapinthatóval (a pohár vízben a vihar / mennydörgéseit keresi / a vének odvas kórusa / indulót énekel neki). Vagy (szivárványon ballag a csikó / lesz belőle, néma hintaló).

Újra és újra megkísérli néven nevezni sarkában járó néma ellenfelét (hátha a kimondott, a névvel megbélyegzett elveszti rontó erejét, hatalmát) s elődsorsokban (Csontváry, Derkovits, Latinovits, Bosch) keresi, kutatja önmaga sorsának, elrendeltetésének magyarázatát (a sörben virágpormedvével táncol / a fehér varjú s borostyánszobrok / hegedülnek krúdy gyulának uraim / én latinovits zoltán kijelentem / hogy az örök havazás mélyén fehér / ruhában kutya-ként ugatok).

Az olyanféle verssorok olvasásakor, mint a „Malacként visít a szél a késeken, az éles / köveken” a fiatal (volt-e öreg egyáltalán, lehetett-e?!) József Attilára kell gondolnom a Ballada a bújdosóról ciklusban pedig a már „homokos, vizes síkra” ért lélek, a nagyon fáj költője kísért eredeti, mondhatnám nagy versekben. A ciklusok elé írt szép esszé szerzője Mátyóki Endre ekképpen fogalmaz: „Hargitai Gyula balladái a kirekesztődés elviselhetetlenségéről szólnak. A tragédia előtti pillanatról, arról a pontról, ahol már nincs esély, de még van”.

Vékony, puha kötésű könyv, egyszerű, olcsó kivitelben, mint mostanában a napfényre egyre nehezebben kerülő verseskötetek. A címe: Pogány rekviem. A belső lapján szerény dedikáció: „Tisztelettel megküldöm fiam verseskötetét. Dr. Haitsch Gyula.” Nem lehet letenni, de nem is akarom. Egyelőre a kezem ügyében tartom, hogy bármikor beleolvashassak, hogy gyakran beleolvashassak. Később majd elhelyezem könyvtáramban, a tragikusan korán elhunyt kortárs írók polcán, ahol talán ő lesz a legfiatalabb. Mert a többiek között még 40-esek is akadnak. (Somogyi Néplap, 1990. február 27.)

Koppány Zsolt: Amikor elfogy az oxigén

Hargitai Gyula: Válogatott versek

1982. január 20-án éppolyan tél volt, mint mindig azelőtt. A budapesti Bartók Béla úti Szivárvány Áruházból kilépett a költő. Arcába aprókat csípett a hideg, de nem fájt semmi, talán csak az, hogy még mindig nem mondta ki senki olyan egyértelműen költőségét, mint egykoron Kassák Lajos Vas Istvánnak: „mégé költő!” Visszanézett a Gárdonyi-szoborra, nagy levegőt vett, megérintette a kirakat üvegét, ideálmodta a Hadik kávéházat, ahová Karinthy Frigyes menekült Böhm Aranka elől olykor, s ahol a zseniális író minden művészre vonatkozólag a következő megállapítást tette: „Azért jó a kávéház, mert az ember nincs otthon és mégsincs jó levegő!”

A költő hazafelé igyekezett a volt Verpeléti útra, a hármas számú házba, oda a *Móricz Zsigmond* körtér és a *Karinthy Frigyes* út sarkára. Két hatalmas író találkozásánál egy költő. Aki mindössze huszonhat éves. Ő tudja, hogy költő, érzi ezt az alkotó ember, de ha nem erősítik meg a benne derengő hitet külső erők, az elfogadók, a közlők, a szerkesztők és

lektorok, akkor hajlamos ez az önmagában tudott hit megbillenni, majd végleg elvágódni a lélek iszamos kövén, ahonnan már többé nincs felállás.

Édesanyja talált rá. A konyhában. A tűzhely minden gáزرózsája a legmagasabb lángon égett. Fázott - gondolta. Mert itt nincs konvektor. Csak melegedni akart. Rázta az asztalra bukó felsőtestet. Arca, mely szép volt, akár egy amerikai filmsztáré, piroslott.

Mentő és rendőrautók vészjelzői egy ritmusra forogtak a megkéült levegőben. A helyiségben elfogyott az oxigén. Az anya fölkiált: - Él még! Az arca. - Hullafoltok, asszonyom - mondja lehajtott fejjel a mentős.

Az anya és az apa még aznap kora délután találkozott volna a Kossuth téren. Hogy megtekintsék, és megbarátkozzanak a följánlott új otthonnal a Zoltán utcában. Lipótváros. Akkoriban még Beloiannis utca. A földemek miatt menniük kellett a Karinthy útról. Az apa nem tudta, mi történt. Csak a művek maradtak. Összeszedni szavanként. Megőrizni. Fölmutatni. Ez lesz életük értelme mostantól.

A költő esti tanulókat okított Csepelen, így napközben írta verseit. Én meg Csepelről kerültem a Móríc Zsigmond körtér közelébe 1983-ban. Sorsunk: nem találkoztunk. 1988-ban ismerkedtem meg - a költészetével. Édesapja, Dr. Haitsch Gyula sokunknak szétküldte fia posztumusz verseskötetét, a Magvető Könyvkiadó elegáns, kemény fedelű gondozásában. *Fehér lobogás*. Választott mesteréé, *Keresztury Dezsőé* az utószó.

A címadó vers különös invokáció. A határtalan szabadságot szólítja, hívja. Semmiben nem hasonlít Zelk Zoltán híres *Sirályára*, de a mindenséget célozza és találja el. A kozmikus közepét. Az első és az utolsó versszakot idézzük: „Fehér lobogás: sirály, de szép vagy, / tiszta, boldog, büszke beszéd vagy, / melybe kételkedés nem vegyül, / nézlek állva, halkán, egyedül. // ... / Példázzák a felfokozott, / túlzott örömet, / mely nem tud mit kezdeni magával, / maga ellen tör hát! Miért? / Hogy szakítson a lobogással.” József Attiláig röpül a versvég. Pihe súrlódik. Hargitai Gyula, ahogy maga is sirállyá ködlik. És jön utána a *Nem hallottam* ráolvasása: „Nem hallottam beszélni Istenem. / Nem simogatta Isten a fejem. / Isten nekem semmit sem adott. / Erős leszek, mint a lakatok. / Miért van ősz, miért lesz hamu a nyár? / Nem remegek, a szívem kiabál.” A *Nem én kiáltok* József Attiláig dübörög vissza e sorokból. „E végtelen megszokássá / töpörödik bennünk az Isten / s hamuvá lángol bűneinkben. // Lehet egy verse is elég. / A te versed ilyen. / Nem tűr kerítést, / sem hálót a szíven. // Csillaggyújtó haragodat / mi nyelvük, amíg csillagok / nem lesznek a magyar agyak. // Csodás erőd jelen van ebben / a súlyos, egykori csendben. / Párhuzamos tekintetek / találkoznak a te szemedben.” Így szólítja meg a XX. századi magyar költészet legnagyobb zsenijét, *József Attilához* című poémájában. Ha Dosztojevszkij kimondhatta, hogy Gogol köpönyegéből bújtak elő, mindannyian, vagyis a legnagyobb orosz prózaírók, akkor mi, maiak kijelenthetjük, hogy a modern magyar költészet élő és meghalt jelesei, mindnyájan József Attila - ha nem is köpönyegéből - bajuszából, félszeg mosolyából és kajla kalapjából szivárogtak az éltető költői fényre.

A másik ikon Nagy László. Úgy közelít felé, ahogy eleddig senki. Az ezüstös ragyogású művészarchoz hajol olyan közel, hogy a „pórusait látni”, melyet Hargitai a saját versében így fogalmaz meg: „Nézd az arcomon azt / a sok lyukat, melyet pórus / néven említ a köztudat, / csodálkozva, akár egy mókus, / ki lyukas levélre akadt.” Nagy László tehát ebben a Pilinszky-Hargitai-„tükörben” izzik föl. „Remekmű a költő arca, / versekbe zárt fény és remény, / őrzí a költő rengeteg / arcát seregnyi költemény.” Aztán megtorpan. Tényleg, lehet ide írni még valamit? Elég egyébként ennyi is. Négysorosként is jelen lehetne. De Hargitai hozzáír még nyolc sort. A folytatásban kettő azonban igenis lényeges: „Mit mondjak még? Azt, hogy a nagy / vers a halált legyőzheti.”

A *Ki viszi át a szerelmet* Nagy László-i halk, mégis dübörgő kérdéssora Hargitai Gyulából is hasonló s egyben megválaszolhatatlan sorokat csalogat elő. Már a cím: *Kérdező* is magát a verset, az írás lényegét szólítja meg: „Ki bűvöli sárga mézzé / a rideg sarat, / titkok villogó fűrészévé / a napsugarat, // az izmok kapzsi fényét / jósággá ki bűvöli, ha / kenyérért könyörög a részvét, / magzatért a meddő anya, // ki bűvöli védtelen agyunk / adományát, a gondolatot / emberivé, mégis igazzá, / hitet vajúdo tiszta lázzá?” És még négy versszakon át így zuhog, iramlík minden, többé nem csavarva enjambement-ba. A *Ki küldött* ilyen kétségbeesett kérdésbe oltott válasz: „Harapni férges ördögi rosszba, / bogáncsot lopni gyáva gonoszba / ki küldött engem? / Örült szívem, agyam ellensége. / Dobjatok Isten vén szekere, / bujdoszak a mennyben!”

Sinka Istvánnak nem ajánl verset, nem szólítja, mégis, a tudatalattiban önkéntelenül is parafrázálja, kitágítja, tovább írja a sinkai balladát, mely hangütés a Hargitai-líra egyik sajátja. Az *Anyám balladát táncol* magyar ősgyökerűsége megkerülhetetlen immár a népi költők körében. Hargitai *Gyászdal* című versének részleteiből sötét muzsika áramlik és a zsigereinkig hatol. „Lepke billeg a szívemen: / két átlátszó gyermektenyér / vékony, fekete koporsót / mozgat rajta. Füttyül a tél. / Elfújja hó-sárkányait. / Forgatja szívemet a nyár, / anyám álmomban fekete, / balladát táncoló madár.” (Kiemelés tőlem, K. Zs.) „...édesanyám szíve harkály, / álmomban testemen kopog. / Álmomban anyám ujjai / sirályok a homlokomon, / s félénk szavai cinegék, / ülnek fehér oszlopokon / tisztán, lelőhetetlenül, / mint gyertyalángok magjai, / anyám dalai a remény / világító oszlopai.”

Második könyve már szerényebb kiadvány, ami a kulcsint illeti. 1989-ben jelent meg, a Héttorony Kiadónál. *Pogány rekviem*. A költő hitének ambivalenciája. Az előszót az a Mányoki Endre jegyzi, aki joggal írja: „Ha valamire féltékenyen büszke vagyok, az az, hogy az életében csak én közöltem őt.” Abban a bizonyos, legendás folyóiratban. A *Mozgó Világ* hasábjain, ahol megjelenni a költővé-íróvá válás attribútuma volt. Innen egyenes, bár rögtöntől terhes út vezetett volna az első kötetig. Mányoki tisztán látta-érezte: „A költészete azonosulási kísérletek sora. Anyáival (=növel), nővel (=anyával), és egy Bosch-Csontváry-Derkovits személyével-művével-sorsával *megnevezhető* művész-léttel.” És átvezet ezzel a festészetbe, mert Hargitai túl a gondolatiságon valódi „szófestő” volt, olykor éles kontúrokkal, rajzosan dolgozott, mint az École de Paris tagja, a követhetetlen - mert senki közülük nem tudott úgy rajzolni, mint ő - Bernard Buffet. De legtöbb képe olyan látomásos, mint ahogyan azt Mányoki Endre említi: „Ha volna magyar szürrealista líra, Hargitait ide sorolnák.” S valóban. A szürrealizmus sajátosan *párizsi* stíl. A *Vihar* című Hargitai-vers első szakaszát idézve óhatatlanul megjelenik képzeletünkben Chagall valamennyi repülő alakja vityebszki ihletettségu hatalmas látomásaiból. „Szivárványon ballag a csikó, / lesz belőle néma hintaló. / Az ég lucskos szakállá eső. / Víz-szobrokra vigyáz a mező. / Nézem az ég kígyó-karjait, / röggök esőszülte ajkait.” A *Csendélet késsel, halakkal* finomra hangszerelt naturalizmusa szürreálisan hullámszik a mű fölütésében: „Pikkely-szirmait elvesztette, / kés alatt dadogott a hal, / szájára: a vértelen sebre / a huzat legyeket zavar. / A halhús nyárnál melegebbe / kerül gyomromba, hófehér / halcsontváz világít kezemben.” A minden élőlény elmúlása iránt érzett fájdalom keveredik a pusztá ténnyel. Óhatatlanul is megjelenik Péter az emberek halászja. A hal mint a kereszténység egyik nagy jelképe, mely *puszta étek* és ugyanakkor szimbólum. A *Halotti beszéd*, túl azon, hogy a kisember, az észrevehetetlen semmisség szublimálódik a versben, megidézi *Balthus* esetlen alakjainak mitikus csöndjét is. „Apró emberke volt. / Szívében Tejúton kergette a holdat / a nap. Szívét hét albérlő csillag / lyuknak nevezte s egy spirálgalaxis / vityillónak. Apró emberke volt. / A végtelen kolibrifészeknek / nevezte pórúsait. Néhány évig / lakott csak bennük. Lakbért nem fizetett. / Apró emberke volt. / A halál azt mondta, hogy mikroszkóppal / kereste őt.” Ha a *Körforgásban* című ciklus utolsó, 17. versét olvassuk, a szürrealizmus másik nagy mesterének, André Massonnak dús vegetációja érződik

a messziségből, mondjuk *A feldúlt kert* zsvaja 1934-ből. Az a Masson jelenik meg, aki a nőt a kegyetlen természetbe ülteti, sebesült madarak, rovarok, viharok közé. A különbség csak annyi, hogy Hargitai a nőt, a szeretett lényt nem hagyja, hogy vele tartson a kínban. Mert önkínzás az övé. „Fölkapják fejüket a halálra sebzett / madarak, s rügyeket nevetnek, / a meggyilkolt szarvasok virágot bögnek, / virágot a tavaszi földnek.” Olyan képek villannak, mint „a tavasz belénk lopja sejtenként magát, / hattyúvá bűvöli a tél hideg havát...”. A költemény zárása, akár az ima, maga a fohász: „s tetőtől talpig békében ragyogjunk / mindannyian, kik télen vacogtunk.” Hargitai Gyula műzsája Anna, akár Juhász Gyuláé. A *Pogány rekviem* ropogó sortüze nem nietzschei indíttatású Isten-halál, hanem a tagadás maga. „Fény volt Anna? Vére a hajnali égen. / Észak fázik. Dél gügyög álom-fényben. / Szörny vagy tenger. Nincs, aki visszaadna? / Hallasz-e Anna? // Nincsen Isten. Vak kígyók kosarába / nyúltam, féltem. Tudtam, a halál gyáva. / Vakon harap, fél magától. Nincsen, / nem lehet Isten. // Fű ha zöldül, zöld szemed szívében, / forgolódo vak temető a testem. / Nézném üstökös-szíved izzó útját. / Hallom a bárányt. // Kolomp sír, vagy a temető harangja? / Ugrál a Hold: vak, jeges úr varangya. / Gurul a Nap, meghal az élő ember, / harsog a tenger.” *Kis kopott öregasszonyról* is olyan verset ír, amely szinte Isten helyére ülteti az egyszerű halandót. Íme a vers zárlata: „Kosarad szarvasbogár, / álmaid fehér pelyhek, / álmomban komondorként / hűségesen követlek, // szelíden, mintha élnél / s szuszogásod hallgatva / fölpsilogok a téli / topogó csillagokra.”

Hargitai Gyula szülei alapítványt hoztak létre. Innen, hogy két kötet is megjelent egyszerre, A/4-nél is nagyobb formátumban. A *Válogatott versek* mellett a *Gyerekkersek* is. Az *Oszlop-álmom* című vers hiátusa fájó. Mert valódi oszlop, egy szál magában is, rezzenéstelenül tartja a Hargitai-életművet.

Oszlop-álmuk
növekszik egyre,
szégyenedre,
szégyenemre.
Oszlop-álmunk
naptár is egyben,
megtaláljuk
egymást a csendben,
belekuporodsz
mérlegembe,
s én beleülök a
mérlegedbe,
hogy ringj,
hogy ringjunk
tehetetlen
egyetlen
szerelemben.

1989-ben megkértem Dr. Haitsch Gyulát, mutassa meg fia sírját. A Farkasréti temető Érdi úti kicsiny bejáratánál találkoztunk. Hekerle László és Hajnóczy Péter sírja a közelben. Korai halálok. Akár Hargitaié. Bár ő a legfiatalabb. A válogatott versek végén a róla írt tanulmányok, esszék sora. Csillag Tibor költőé talán a legértőbb-érzőbb. Mintha ide, a sírok közé ejtette volna le Kárpáti Kamil sóhajtását: „A halálra mindannyian fiatalok vagyunk.”

Fiú és apja hazatértek Budára. „Urnába bújtak” a Bocskai úti evangélikus templom homályos derengésében. A költő szelleme olykor elhagyja végső nyughelyének e szűkös terét, és sötétedéskor, hogy véletlenül se ismerjék föl, immár ötvenöt évesen elballag a Hadik kávéházhoz,

mert már 1982-ben érezte, itt kávéház lesz újra. Bár a felújítást nem így képzelte. Csillog a Bartók Béla úti front szaggatottan is hosszú kirakatsora. Színes retrofények odabent. *Szatyor* a neve. Messze nagyobb a kávéháznál.

Miért, hogy nem bírta kivárni ezt a meghitt pillanatot? Ötvenötödik évét. Mert tudta és kimondta, együtt a szerző Karinthyval, hogy a türelem rózsát terem és semmi mást. (Dunatükör, 2010. dec. - 2011. febr.-ápr.-jún.-aug.)